

В. В. Резнікова,
доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри господарського права
юридичного факультету
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 347.71

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ УКЛАДЕННЯ ТА ПРИПИНЕННЯ ДОГОВОРІВ ПРО СПІЛЬНУ ГОСПОДАРСЬКУ ДІЯЛЬНІСТЬ В УКРАЇНІ

Статтю присвячено дослідженню особливостей правового регулювання як укладення, так і припинення договорів про спільну господарську діяльність без створення юридичної особи на території України. Визначено та систематизовано перелік тих умов, що є істотними для господарських договорів про спільну діяльність. Висвітлено дискусійні та проблемні питання щодо форми й порядку укладення таких договорів. Визначено поняття, з'ясовано підстави та правові наслідки їх припинення.

Ключові слова: спільна діяльність, спільна господарська діяльність, договір про спільну господарську діяльність, укладення договорів про спільну господарську діяльність, припинення договорів про спільну господарську діяльність.

Попри всі свої організаційні переваги спільна господарська діяльність, що здійснюється без створення юридичної особи, все ще має значне поширення у вітчизняній практиці господарювання. Причин тому, звісно ж, досить багато. Однак чи не найвагоміша з них – це суперечливість цивільно-правового регулювання, наявна неузгодженість між цивільним, господарським, податковим законодавством (що особливо актуально з огляду на прийняття ПК України та низки підзаконних нормативно-правових актів з питань обліку відповідних договорів, складання спеціальної звітності, оподаткування результатів спільної діяльності тощо), новітнім законодавством про бухгалтерський облік в Україні, а також відсутність спеціального господарсько-правового врегулювання договорів про спільну господарську діяльність. Так, наприклад, фрагмен-

тарні згадки про спільну господарську діяльність мають місце лише в окремих статтях ГК України, як то: ч. 4 ст. 128, ч. 7 ст. 141, ч. 4 ст. 176, ч. 2 ст. 353 та ін. Все це стосується повною мірою й особливостей укладення та припинення господарських договорів про спільну діяльність.

Окремі питання щодо укладення та припинення договорів про спільну діяльність вже висвітлювались раніше в працях таких науковців: О. Є. Блажівська, О. В. Дзера, А. С. Довгерт, Ю. І. Дмитрієва, А. І. Масляєв, І. А. Масляєв, Ю. А. Погуляєв, К. В. Шаперенков, Г. В. Юровська та ін. Щоправда, зазначені автори досліджують спільну діяльність виключно з цивільно-правової точки зору. З погляду специфіки укладення господарських договорів науково-теоретичною розробкою відповідної проблематики займаються такі вчені: О. М. Вінник, Н. Є. Косач,

В. В. Луць, О. Е. Сімсон та ін. Однак у кожному разі відповідні дослідження є нечисленними, переважно фрагментарними.

Метою цієї публікації є дослідження особливостей правового регулювання як укладення, так і припинення договорів про спільну господарську діяльність без створення юридичної особи в Україні, зокрема: визначення та систематизація переліку тих умов, що є істотними для господарських договорів про спільну діяльність; висвітлення дискусійних питань щодо форми та порядку укладення таких договорів; з'ясування підстав та правових наслідків їх припинення.

Укладення договорів про спільну господарську діяльність.

Договір про спільну діяльність, як і будь-який інший господарський договір, вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку і формі досягнуто згоди щодо всіх його істотних умов. Істотними, згідно з ГК України (ст. 180), є умови, визнані такими за законом чи необхідні для договорів даного виду, а також умови, щодо яких на вимогу однієї зі сторін повинна бути досягнута згода. При укладенні господарського договору сторони зобов'язані у будь-якому разі погодити предмет, ціну та строк дії договору. Істотні умови договору, визначені ч. 1 ст. 638 ЦК України, можна поділити на чотири групи: а) умови про предмет договору; б) умови, визначені законом як істотні; в) умови, які є необхідними для договорів даного виду; г) умови, щодо яких за заявою хоча б однієї зі сторін має бути досягнуто згоди. Отже, момент укладення договору – це момент досягнення згоди сторін щодо істотних умов договору. В той самий час, ані ЦК, ані ГК України не містять переліку тих істотних умов, досягнення згоди щодо яких є обов'язковим при укладанні договору про спільну діяльність.

ЦК України не здійснює спеціального правового врегулювання договорів про спільну діяльність, що не передбачають об'єднання вкладів. Для цих договорів (так само, як і для будь-яких інших договорів про спільну діяльність) встановлено обов'язкову письмову форму (ч. 1 ст. 1131), а також вста-

новлено умови, що вирішуються й урегулюються на розсуд сторін договору, серед яких: координація спільних дій учасників або ведення їхніх спільних справ, правовий статус виділеного для спільної діяльності майна, покриття витрат та збитків учасників, їх участь у результатах спільних дій тощо (ч. 2 ст. 1131).

Належить, на нашу думку, розрізнити два переліки тих істотних умов, досягнення згоди щодо яких є обов'язковим при укладенні договору про спільну діяльність: а) з об'єднанням вкладів (у формі простого товариства); б) без об'єднання вкладів.

Систематизувати істотні умови договору можна, вважаємо, таким чином: 1) *істотними умовами договору про спільну господарську діяльність з об'єднанням вкладів (у формі простого товариства)* є: предмет та мета договору, вклади до спільної господарської діяльності, спільне майно учасників, права та обов'язки сторін за договором, ведення спільних справ учасників, розподіл результатів (прибутку, витрат та збитків) спільної господарської діяльності, термін дії договору, інші істотні умови, визначені чинним законодавством для окремих видів договорів простого товариства або на узгодженні яких наполягає одна зі сторін договору; 2) *істотними умовами договору про спільну господарську діяльність без об'єднання вкладів* є: предмет та мета договору, права та обов'язки сторін за договором, ведення спільних справ учасників, розподіл результатів (прибутку, витрат та збитків) спільної господарської діяльності, термін дії договору, інші істотні умови, визначені чинним законодавством для окремих видів договорів про спільну діяльність або на узгодженні яких наполягає одна зі сторін договору.

Досягнення в письмовій формі сторонами договору про спільну господарську діяльність згоди щодо всіх перерахованих істотних умов є фактом принципово важливим, оскільки: а) це дає підстави вважати укладеним між сторонами саме цей вид договору; б) від цього багато в чому залежатиме облік господарських операцій, здійснюваних сторонами такого договору.

Суб'єкти господарювання при укладенні договору про спільну діяльність стикаються також з певними проблемами правового регулювання.

Найперше: щодо *форми договору про спільну діяльність, постановки на облік та державної реєстрації*, – договір набирає чинності саме з моменту його укладення в належній формі.

Згідно з ч. 1 ст. 1131 ЦК України договір про спільну діяльність укладається в письмовій формі. Правочин вважається таким, що вчинений у письмовій формі, якщо: а) його зміст зафіксований в одному або кількох документах, у листах, телеграмах, якими обмінялися сторони; б) воля сторін виражена за допомогою телетайпного, електронного або іншого технічного засобу зв'язку (ст. 207 ЦК України). Господарський договір, за загальним правилом, також викладається у формі єдиного документа, підписаного сторонами й скріпленого печатками (ч. 1 ст. 181 ГК України), хоча допускається укладення господарських договорів у спрощений спосіб (шляхом обміну листами, факсограмами, телеграмами, телефонограмами тощо, а також шляхом підтвердження прийняття до виконання замовлень, якщо законом не встановлено спеціальні вимоги до форми та порядку укладення даного виду договору). Однак, всупереч

вимогам ЦК та ГК України, суб'єкти господарювання, що прийняли рішення про ведення спільної діяльності на території України без створення юридичної особи у формі простого товариства¹, не можуть уникнути підписання та скріплення печатками договору, викладеного саме у формі єдиного документа, що зумовлено вимогами ПК України (ст. 64), щодо обов'язкового взяття на облік² в органах Державної податкової служби договорів про спільну діяльність³. Це зумовлено також і тим, що відповідно до Порядку обліку платників податків і зборів, затвердженого наказом Міністерства фінансів України від 09.12.2011 р. (пункти 2.4, 2.7, 3.5, 4.6) реєстраційний (обліковий) номер платника податків надається органами Державної податкової служби уповноваженим особам договорів про спільну діяльність при взятті на облік договору. Уповноваженій особі за декількома договорами про спільну діяльність податковий номер видається на кожний із зазначених договорів при взятті їх на облік. Податковий номер, наданий уповноваженій особі, не змінюється протягом усього періоду перебування на обліку в органах Державної податкової служби відповідного договору. Реєстраційний (обліковий) номер платника податків зазначається на платіжних, звітних та інших документах, де в установленому чин-

¹ Річ у тім, що до прийняття ПК України п. 7.7.1 Закону України від 28 грудня 1994 р. «Про оподаткування прибутку підприємств» було визначено, що спільна діяльність без створення юридичної особи провадиться лише на підставі договору про спільну діяльність, що передбачає об'єднання коштів або майна учасників для досягнення спільної господарської мети. Як може видатись на перший погляд, законодавець сьогодні розширив коло договорів, на які поширюються визначені ПК України особливості оподаткування договорів про спільну діяльність. Проте детальний та комплексний аналіз відповідних положень ПК України (підпункт 14.1.139 п. 14.1 ст. 14; підпункт 153.14.2 п. 153.14 ст. 153) дає підстави для висновку, що як договір про спільну діяльність без створення юридичної особи цим Кодексом розглядаються тільки договори простого товариства, що передбачають об'єднання вкладів учасників. Декларований законодавцем підхід до особливостей оподаткування договорів про спільну діяльність є можливим тільки за наявності певної відокремленості вкладів, іншого майна, задіяного у спільній діяльності, від іншого майна учасників, що є властивим тільки договорам простого товариства.

² Слід зауважити, що договори про спільну діяльність на території України без створення юридичних осіб є окремим об'єктом обліку в органах Державної податкової служби. За облік договору про спільну діяльність відповідає той його учасник, який визначений відповідальним за утримання та внесення податків до бюджету під час виконання договору. Такий облік здійснюється шляхом додаткового взяття на облік такого учасника, як платник податків. Заяву про взяття на облік такий платник податків зобов'язаний подати протягом 10 календарних днів після реєстрації договору або після набрання ним чинності, якщо відповідно до законодавства реєстрація договору не проводиться.

³ Не підлягають обліку в органах Державної податкової служби лише договори про спільну діяльність між юридичною особою та фізичною особою, яка не має статусу суб'єкта підприємницької діяльності; двома фізичними особами – підприємцями; суб'єктами господарювання без об'єднання вкладів учасників (в такому разі органи Державної податкової служби не можуть здійснити процедуру стягнення податкового боргу). Кожен учасник таких договорів перебуває на обліку в органах Державної податкової служби та виконує обов'язки платника податків самостійно (договори про спільну діяльність між юридичною особою та фізичною особою – підприємцем на обліку перебувати повинні).

ним законодавством порядку передбачене заповнення ідентифікаційного коду за Єдиним державним реєстром юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців. Підставою для взяття на облік договору про спільну діяльність є отримання від уповноваженої особи таких документів: заяви¹; завіреної копії договору про спільну діяльність². Після взяття на облік договору про спільну діяльність відомості про нього включаються до Реєстру договорів про спільну діяльність. З моменту взяття на облік юридичні особи – резиденти, їх відокремлені підрозділи, договори про спільну діяльність належать до категорії платників податку на прибуток³. Водночас, відповідно до Положення про реєстрацію платників податку на додану вартість, затвердженого Міністерством фінансів України від 07.11.2011 р., а також п. 180.1 ст. 180 ПК України для цілей оподаткування платником податку на додану вартість є особа, що веде облік результатів діяльності за договором про спільну діяльність без утворення юридичної особи. Для осіб, відповідальних за утримання та внесення податку на додану вартість до бюджету під час виконання декількох договорів про спільну діяльність, свідоцтво про реєстрацію платника податку на додану вартість видається на кожний із зазначених договорів. Таким чином, податкові органи ведуть облік господарських договорів про спільну діяльність. Порядок ведення обліку результатів спільної діяльності на території України без створення юридичної особи, затверджений наказом Міністерства фінансів України від 28.10.2011 р., застосовується до всіх тих господарських договорів

про спільну діяльність, за якими провадиться господарська діяльність на території України, або метою яких є отримання доходів, що підлягають оподаткуванню відповідно до розділу III ПК України, та уповноваженим платником у частині ведення обліку є платник податку на прибуток.

У фаховій літературі у зв'язку з цим навіть зазначається, що об'єднання учасників спільної діяльності є такою собі «умовною особою», котра перебуває на обліку в податкових органах як окремих платників податку на прибуток та податку на додану вартість [2, с. 275].

Особливість укладення договору про спільну діяльність за участю іноземного інвестора в тому, що він підлягає також обов'язковій державній реєстрації. Відповідно до Положення про порядок державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність за участі іноземного інвестора, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 30.01.1997 р., державна реєстрація договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність покликана виконувати три функції: 1) правовстановлювальну, – від такого акта, як державна реєстрація договору (контракту), залежить виникнення прав та обов'язків сторін; 2) облікову; 3) перевірки дотримання вимог закону щодо змісту договору. Свідченням виконання правовстановлювальної функції є п. 4 Положення, за яким державна реєстрація договорів (контрактів) є підставою для здійснення іноземної інвестиції за такими договорами (контрактами) відповідно до статей 23, 24 Закону України від

¹ Відповідна заява подається за формою № 1-ОПП.

² До цих документів також додаються: а) інформаційна картка договору з відміткою органу, що здійснив державну реєстрацію договору, якщо до складу учасників договору про спільну діяльність входить іноземний інвестор; б) копії документів, які підтверджують погодження договору уповноваженим органом управління відповідно до законодавства, засвідчені в установленому законодавством порядку, якщо договором передбачене використання нерухомого майна державної власності, що перебуває у господарському віданні чи оперативному управлінні учасника договору про спільну діяльність; в) копії ліцензій та дозволів на провадження відповідних видів господарської діяльності учасників договору, отримання яких передбачено законодавством.

³ Слід зауважити, що спільна діяльність не може бути самостійним платником податку на прибуток, оскільки самостійного суб'єкта господарювання (юридичної особи) при її здійсненні не виникає. Не вказується вона і в переліку платників податку на прибуток (ст. 133 ПК України). За результатами спільної діяльності по суті сплачується податок на прибуток саме її учасників (прибутком кожного з учасників є частина прибутку, отримана у результаті спільної діяльності, яка розподіляється згідно з умовами договору). Такий прибуток підлягає оподаткуванню під час його виплати чи нарахування. Водночас, за своєю суттю податок на прибуток учасників спільної діяльності є різновидом податку на прибуток, особливості оподаткування яким визначені підпунктом 153.14.6 п. 153.14 ст. 153 ПК України [1].

19.03.1996 р. «Про режим іноземного інвестування». Це означає, що державна реєстрація договору (контракту) належить до складу юридичного факту, відтак укладення договору про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора та його державна реєстрація є складним юридичним фактом.

На виконання облікової функції на орган державної реєстрації покладено обов'язок вести журнал обліку відповідних договорів (контрактів). Функція перевірки дотримання вимог закону щодо змісту договору (контракту) про спільну інвестиційну діяльність реалізується через надане органу державної реєстрації право відмовити у здійсненні державної реєстрації у випадках, якщо: а) умови договору (контракту) не відповідають законодавству України; б) до суб'єкта зовнішньоекономічної діяльності України, який подав лист-звернення про реєстрацію договору (контракту), застосовано санкції згідно зі ст. 37 Закону України від 16.04.1991 р. «Про зовнішньоекономічну діяльність»; в) існує заборона на передбачений вид спільної діяльності згідно з законодавством України. Відмова у державній реєстрації договору (контракту) повинна бути оформлена письмово із зазначенням мотивів відмови і може бути оскаржена у судовому порядку. Положення не визначає правових наслідків відмови у державній реєстрації договору (контракту). Аналіз змісту Положення дає підстави для висновку, – відмова у державній реєстрації договору (контракту) є підставою для визнання його неукладеним. Вести мову про недійсність договору (контракту) при відмові у державній реєстрації немає підстав, адже недійсною може бути визнана лише укладена угода. Таким чином, договір (контракт) про спільну інвестиційну діяльність за участю іноземного інвестора вважається укладеним з моменту державної

реєстрації. Щоправда, в літературі висловлюється й інша точка зору, – реєстрація договорів резидентів з іноземними інвесторами про спільну інвестиційну діяльність (виробничу кооперацію, спільне виробництво тощо) не має правового значення, але дає іноземному інвестору пільги зі сплати мита при ввезенні з метою інвестування відповідного майна [3, с. 734].

Процедура державної реєстрації договорів про спільну інвестиційну діяльність, як і державної реєстрації іноземних інвестицій, була сформована в ситуації, коли мала місце значна кількість винятків із національного режиму для іноземних інвесторів. Зараз в Україні запроваджено національний режим, що потребує й зміни підходів до процедур допуску іноземних інвесторів до здійснення спільної інвестиційної діяльності. Наявні процедури державної реєстрації (як договорів про спільну інвестиційну діяльність, так і іноземних інвестицій¹) обтяжливі для іноземних інвесторів і не є принциповими з точки зору публічних інтересів, оскільки не забезпечують недопущення небажаних інвесторів (можлива альтернатива, це: а) повідомлення про укладення договору про спільну інвестиційну діяльність та про фактичне здійснення інвестиції, що має обслуговувати суто цілі статистичного обліку – за загальним правилом; б) отримання попереднього погодження на укладення договору про спільну інвестиційну діяльність та здійснення інвестицій в галузях, визначених законом, що мають стратегічне значення для безпеки держави. Про визначення законом таких галузей йдеться у ч. 2 ст. 117 ГК України). Тому процедура державної реєстрації договорів про спільну інвестиційну діяльність потребує спрощення, за результати якого вона покликана виконувати переважно одну функцію: облікову (тобто суто статистичну).

¹ Державна реєстрація іноземної інвестиції – це фіксування факту внесення іноземної інвестиції шляхом присвоєння органом державної реєстрації Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських державних адміністрацій інформаційному повідомленню реєстраційного номера з відповідним записом у журналі обліку державної реєстрації внесених іноземних інвестицій. Державна реєстрація (перереєстрація) іноземних інвестицій та її анулювання здійснюються Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, в семиденний строк з дня подання іноземним інвестором документів для реєстрації (перереєстрації) іноземних інвестицій та її анулювання.

До процесу укладення договору про спільну господарську діяльність належить також *відкриття рахунку в банку* для її обслуговування. Відповідно до Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р. (п. 1.11), клієнти можуть відкривати лише один поточний рахунок (у національній та/або іноземній валюті) за кожною угодою сумісної (спільної) діяльності без створення юридичної особи. Згідно з п. 4.1 цієї Інструкції, з метою забезпечення таких видів діяльності, як виробнича кооперація, спільне виробництво та інші види спільної діяльності, що здійснюються на підставі договорів (контрактів) без утворення юридичної особи, у банку відкривається лише один поточний рахунок. На титульній сторінці першого примірника договору (контракту) робиться відмітка банку про відкриття рахунку. Кошти за цим рахунком використовуються відповідно до порядку, встановленого для використання коштів за поточними рахунками суб'єктів господарювання. Отже, заслуговує на увагу те, що:

Припинення договорів про спільну господарську діяльність.

Під *припиненням договору про спільну господарську діяльність* слід, вважаємо, розуміти припинення зусиль учасників, спрямованих на виконання визначених договором зобов'язань, у зв'язку з припиненням

строку дії договору, досягненням спільної господарської мети або у зв'язку з настанням обставин, за яких досягнення такої мети стало неможливим.

Доцільно, на нашу думку, розрізняти *безумовне припинення спільної господарської діяльності та припинення її «під умовою»*. До *безумовного припинення* такої діяльності належать випадки припинення її у зв'язку з закінченням (спливом) строку дії договору, досягненням спільної господарської мети або у зв'язку з настанням обставин, за яких досягнення такої мети стало неможливим. До випадків *припинення її «під умовою»* належать: оголошення учасника банкрутом (за умови, що домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників); відмова учасника від подальшої участі в договорі про спільну господарську діяльність або розірвання договору на вимогу одного з учасників (за умови, що домовленістю між ними не передбачено збереження договору щодо інших учасників); смерть суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи або ліквідація юридичної особи – учасника договору про спільну діяльність (за умови, що домовленістю між учасниками не передбачено збереження договору щодо інших учасників або заміщення учасника (суб'єкта підприємницької діяльності – фізичної особи, який помер; ліквідованої юридичної особи) його спадкоємцями чи правонаступниками) тощо.

У ЦК України (ст. 1141) передбачено умови припинення договору простого товариства (договору про спільну діяльність з об'єднанням вкладів) з урахуванням відсутності обмежень щодо суб'єктного складу учасників договору про спільну діяльність. У той самий час, положення щодо припинення господарського договору простого товариства потребують розробки та нормативного закріплення в рамках ГК України з урахуванням: а) особливостей суб'єктного складу; б) специфіки обставин, які слугують підставою його припинення. Серед указаних обставин можуть бути як ті, які об'єктивно не виключать заперечень учасників щодо припинення договору (наприклад, закінчення строку дії договору, досягнення мети діяль-

ності товариства, настання обставин, за яких досягнення мети стало неможливим), так і ті, при настанні яких в учасників може залишитися бажання все ж досягти поставленої перед товариством мети, а не припинити договір простого товариства (наприклад, у випадку оголошення учасника банкрутом, відмови учасника від подальшої участі в товаристві). Принципово важливим є припинення в такому випадку договору простого товариства стосовно лише вибулого учасника (збанкрутілого; такого, що вийшов із товариства тощо).

Особливий інтерес, з практичної точки зору, викликає можливість розірвання договору про спільну діяльність. Так, відповідно до вимог ст. 188 ГК України розірвання господарських договорів в односторонньому порядку не допускається. Сторона договору, яка вважає за необхідне розірвати договір, повинна надіслати пропозицію про це другій стороні за договором. У разі якщо сторони не досягли згоди про розірвання договору, заінтересована сторона має право передати спір на вирішення суду. ГК України не містить переліку обставин, за умови настання яких господарський договір, зокрема договір про спільну діяльність, може бути розірваний. У той самий час, підстави для розірвання договору, наведені у ст. 651 ЦК України, відповідно до якої договір також може бути розірвано, крім випадків його розірвання за згодою сторін, за рішенням суду на вимогу однієї зі сторін у разі істотного порушення договору другою стороною та в інших випадках, встановлених договором або законом. Істотним, відповідно до цієї ж норми, є таке порушення стороною договору, коли

внаслідок завданої цим шкоди друга сторона значною мірою позбавляється того, на що вона розраховувала при укладенні договору. Додаткові підстави розірвання договору про спільну діяльність, крім визначених у ст. 651, також передбачені статтями 1141, 1142 ЦК України.

І. І. Килимник, О. В. Харитонов звертають увагу також на необхідність розмежовувати *юридичне та фактичне припинення спільної діяльності* – юридично спільна діяльність може бути припинена на підставі ч. 1 ст. 1141 ЦК України, але фактично вона (просте товариство) продовжує діяти ще протягом тривалого періоду, що пов'язано з такими чинниками: а) положення ч. 1 ст. 1141 ЦК визначають лише підстави припинення спільної діяльності, тоді як процедура припинення зазначеного договору впливає вже з положень ч. 2 ст. 1141 ЦК, відповідно до якої у разі припинення договору простого товариства речі, передані у спільне володіння та/або користування учасників, повертаються учасникам, які їх надали, без винагороди, якщо інше не передбачено домовленістю сторін (норми цієї статті також стосуються поділу майна, що є у спільній власності учасників, і спільних прав вимоги, які виникли у них)¹; б) укладення угоди про припинення спільної діяльності є можливим лише за взаємною згодою всіх її учасників, тому в разі, якщо хоча б один з них відмовляється від її укладення або елементарно ігнорує участь у припиненні спільної діяльності, то виникає «глухий кут»; в) припинення спільної діяльності не звільняє учасників від витрат², які вони несуть до моменту фактичного «закриття» діяльності [4, с. 438–441].

¹ Вчиненню цих дій передують підписання угоди про припинення спільної діяльності. Саме цей документ містить зобов'язання сторін щодо: а) створення комісії по припиненню простого товариства, визначення її складу та порядку прийняття рішень її членами; б) проведення відповідних процедур: інвентаризація спільного майна учасників, аудиторська перевірка за весь період здійснення ними спільної діяльності, оцінка спільного майна учасників (як правило, за ринковою вартістю), реалізація спільного майна учасників та/або його розподіл між ними; в) сплата всіх необхідних податків, зборів, інших обов'язкових платежів до бюджету; погашення грошових зобов'язань, строк виконання яких настав, а також кредиторської заборгованості; погашення грошових зобов'язань, строк виконання яких не настав; виплати частки у спільному майні учасникам спільної діяльності; закриття рахунку в банку та зняття договору з обліку в органах податкової служби після завершення проведення всіх попередніх процедур.

² Хоч, відповідно до ст. 1137 ЦК України, порядок відшкодування витрат і збитків, пов'язаних зі спільною діяльністю учасників, визначається за домовленістю між ними (у разі відсутності такої домовленості кожний учасник несе витрати та збитки пропорційно вартості його вкладу у спільне майно), в практиці господарювання всі витрати покладаються переважно на оператора (уповноважену особу) спільної діяльності. Пов'язано це з тим, що саме цей учасник уповноважений на ведення всіх спільних справ і, відповідно, саме він, завдяки своїм адміністративним та господарським ресурсам здійснює керівництво спільною діяльністю.

До правових наслідків припинення договору про спільну господарську діяльність (у тому числі договору простого товариства) можна (з урахуванням змісту глави 77 «Спільна діяльність» ЦК України), віднести: а) здійснення поділу майна, що є спільною власністю учасників, а також спільних прав вимоги, що виникли в них у період здійснення спільної господарської діяльності (поділ майна, що є спільною власністю учасників, і спільних прав вимоги, які виникли у них, здійснюється також у порядку, встановленому ЦК України); б) у разі припинення договору простого товариства речі, передані у спільне володіння та/або користування учасників, повертаються учасникам, які їх внесли, без винагороди, якщо інше не передбачено домовленістю сторін. Учасник, який вніс у спільну власність річ, визначену індивідуальними ознаками, має право у разі припинення договору простого товариства вимагати в судовому порядку повернення йому цієї речі за умови додержання інтересів інших учасників і кредиторів. Слід також зазначити, що, на відміну від основних фондів, оборотні засоби не можуть бути повернуті у тому вигляді, в якому вони були внесені. Це означає, що коли на момент припинення спільної діяльності учаснику повертаються оборотні засоби (сировина, матеріали тощо), то такі засоби не можна розцінювати як повернення вкладу, раніше внесеного учасником. У даному випадку сировина, матеріали тощо придбавались вже за рахунок коштів спільної діяльності, що може підтверджуватися товарними та податковими накладними, рахунками-фактурами й іншими платіжними документами, облік яких ведеться, як правило, уповноваженою особою, на балансі спільної діяльності. Отже, таку передачу товарів (оборотних засобів) лише досить умовно можна назвати поверненням вкладу; в) з моменту припинення договору простого товариства його учасники несуть солідарну відповідальність за невиконаними спільними зобов'язаннями щодо третіх осіб.

Крім того, припинення спільної господарської діяльності неминуче пов'язано з вчиненням учасниками таких дій, як: зняття до-

говору про спільну діяльність з обліку в органах Державної податкової служби України; закриття у банку поточного рахунку (в національній та/або іноземній валюті), відкритого для обслуговування спільної господарської діяльності; якщо в процесі здійснення спільної діяльності уповноваженим учасником вівся окремий бухгалтерський облік та складався баланс, то – складання ліквідаційного балансу тощо. Це суттєво ускладнює процедуру припинення спільної господарської діяльності в Україні.

Висновки

Договір про спільну діяльність, як і будь-який інший господарський договір, вважається укладеним, якщо між сторонами у передбачених законом порядку і формі досягнуто згоди щодо всіх його істотних умов.

Належить, на нашу думку, розрізняти два переліки тих істотних умов, досягнення згоди щодо яких є обов'язковим при укладенні договору про спільну діяльність: а) з об'єднанням вкладів (у формі простого товариства); б) без об'єднання вкладів.

Систематизувати істотні умови договору про спільну господарську діяльність можна, вважаємо, таким чином:

1) *істотними умовами договору про спільну господарську діяльність з об'єднанням вкладів (у формі простого товариства)* є: предмет та мета договору, вклади до спільної господарської діяльності, спільне майно учасників, права та обов'язки сторін за договором, ведення спільних справ учасників, розподіл результатів (прибутку, витрат та збитків) спільної господарської діяльності, термін дії договору, інші істотні умови, визначені чинним законодавством для окремих видів договорів простого товариства, або на узгодженні яких наполягає одна зі сторін договору;

2) *істотними умовами договору про спільну господарську діяльність без об'єднання вкладів* є: предмет та мета договору, права та обов'язки сторін за договором, ведення спільних справ учасників, розподіл результатів (прибутку, витрат та збитків) спільної господарської діяльності, термін дії

договору, інші істотні умови, визначені чинним законодавством для окремих видів договорів про спільну діяльність, або на узгодженні яких наполягає одна зі сторін договору.

Договори про спільну господарську діяльність потребують при їх укладенні: а) постанови на облік в органах Державної податкової служби (у всіх випадках їх укладення між суб'єктами господарювання зі спільною господарською метою без створення юридичної особи, як за участю, так і без участі іноземного інвестора); б) державної реєстрації, якщо вони укладаються за участю іноземного інвестора, яку здійснює Мінекономрозвитку та уповноважені ним органи.

На відміну від державної реєстрації договорів (контрактів) про спільну інвестиційну діяльність, постановка договорів про спільну господарську діяльність на облік в органах Державної податкової служби не є невід'ємним елементом їх форми, а тому її відсутність не тягне за собою, як наслідок, визнання договору неукладеним, не може будь-яким чином впливати на дійсність договору. Постановка господарського договору про спільну діяльність на облік в органах Державної податкової служби не має, на сьогодні, правовстановлювального значення, не може бути визнана стадією укладення такого договору. Правовим наслідком порушення суб'єктом господарювання, відповідальним за нарахування та сплату податків до бюджету під час виконання договору про спільну діяльність, встановленого законодавством порядку взяття на облік (реєстрації) в органах Державної податкової служби, є адміністративно-господарський штраф, передбачений ст. 117 ПК України. Облік договорів про спільну господарську діяльність органами Державної податкової служби є спрямованим, головним чином, на забезпечення публічного інтересу (яким є облік платників податків, наповнення державного та/або місцевого бюджетів за рахунок своєчасного та повного перерахування всіма господарюючими суб'єктами сум відповідних податків та інших обов'язкових платежів за наслідками провадження господарської діяльності),

ні як не може виступати результатом вільного волевиявлення учасників господарського обороту.

Щодо відкриття рахунку в банку для обслуговування потреб суб'єктів господарювання, пов'язаних із провадженням ними спільної господарської діяльності, то на увагу заслуговує те, що: а) існує обмеження щодо кількості поточних рахунків, які відкриваються учасниками спільної діяльності для її обслуговування – «...лише один поточний рахунок (у національній та/або іноземній валюті) за кожною угодою про спільну діяльність без створення юридичної особи»; б) в контексті змісту Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах, затверджені постановою Правління Національного банку України від 12.11.2003 р., спільна діяльність включає в себе виробничу кооперацію, спільне виробництво та інші види діяльності, що здійснюються на підставі договорів (контрактів) без створення юридичної особи.

Під *припиненням договору про спільну господарську діяльність* слід, на нашу думку, розуміти припинення зусиль учасників, спрямованих на виконання визначених договором зобов'язань, у зв'язку з припиненням строку дії договору, досягненням спільної господарської мети або у зв'язку з настанням обставин, за яких досягнення такої мети стало неможливим.

Загалом, ускладнена, чітко не врегульована («розмита» через наявність значної кількості прогалин у господарському законодавстві) процедура, як укладення, взяття на облік та реєстрація господарських договорів про спільну діяльність, так і їх припинення згідно з податковим та інвестиційним законодавством (зокрема щодо договорів про спільну інвестиційну діяльність), а також прагнення держави до тотального контролю за діяльністю господарюючих суб'єктів й обліком фінансових результатів такої діяльності, є суттєвою перешкодою, стримуючим фактором щодо практичного поширення таких договорів у повсякденній практиці господарювання.

Список використаних джерел

1. Науково-практичний коментар до Податкового кодексу України / Б. В. Келесніков, А. М. Кравець, О. А. Долгий, Ф. О. Ярошенко [та ін.] ; за заг. ред. М. Я. Азарова [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.profiwins.com.ua/uk/comentsnk.html>.
2. Спільна діяльність. Хрестоматія бухгалтера / Н. Білова, А. Бобро, М. Бойцова [та ін.]. – Х. : Фактор, 2006. – С. 275.
3. Науково-практичний коментар до цивільного законодавства України / А. Г. Ярема, В. Я. Карabanь, В. В. Кривенко, В. Г. Ротань ; відп. ред. В. Г. Ротань. – К. : А.С.К. ; Севастополь : Ін-т юрид. досліджень, 2004. – С. 734.
4. Килимник І. І. Щодо характеристики припинення договорів про спільну діяльність / І. І. Килимник, О. В. Харитонов // Форум права. – 2012. – № 1. – С. 438–441.

Резникова В. В. Правовое регулирование заключения и прекращения договоров о совместной хозяйственной деятельности в Украине.

Статья посвящена исследованию особенностей правового регулирования как заключения, так и прекращения договоров о совместной хозяйственной деятельности без создания юридического лица на территории Украины. Определен и систематизирован перечень тех условий, которые являются существенными для договоров о совместной хозяйственной деятельности. Освещены дискуссионные и проблемные вопросы относительно формы и порядка заключения таких договоров. Определено понятие, выяснены основания и правовые последствия их прекращения.

Ключевые слова: совместная деятельность, совместная хозяйственная деятельность, договор о совместной хозяйственной деятельности, заключение договоров о совместной хозяйственной деятельности, прекращение договоров о совместной хозяйственной деятельности.

Reznikova V. V. The legal adjusting of conclusion and stopping of agreements is on joint economic activity in Ukraine.

The article is sanctified to research of features of the legal adjusting of both conclusion and stopping of agreements on joint economic activity without creation of legal entity on territory to Ukraine. Certainly and the list of those terms that are substantial for economic agreements on joint activity is systematized. Debatable and problem questions are reflected in relation to a form and order of entering into such contracts. A concept is certain, grounds and law consequences of their stopping are found out.

Key words: joint activity, joint economic activity, agreement on joint economic activity, entering into contracts about joint economic activity, stopping of agreements on general economic.